

SO`Z YASOVCHI QO`SHIMCHALAR USLUBIYATI.

*Nurmetova Bikajon Bazarboyevna**Xorazm viloyati Shovot human 1-son politexnikumi**ona tili va adabiyot fani o`qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek tilidagi so'z yasovchi qo'shimchalarning uslubiy xususiyatlari tahlil qilinadi. So'z yasovchi qo'shimchalarning turli uslublarda qo'llanishi, ularning semantik imkoniyatlari va funksional xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari asosida tilshunoslikdagi nazariy va amaliy jihatlar aniqlanadi hamda o'quv jarayonida foydalanish bo'yicha takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: so'z yasovchi qo'shimchalar, uslubiyat, o'zbek tili, semantika, funksional xususiyatlar.

Tilning so'z yasash tizimi har bir til uchun o'ta muhim bo'lib, u so'z boyligini kengaytirish, yangi tushunchalarni ifodalash va tilni boyitish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek tilida so'z yasovchi qo'shimchalarning o'rni ham xuddi shunday muhimdir. Ushbu maqolada so'z yasovchi qo'shimchalarning uslubiy jihatlari va ularning turli uslublarda qo'llanish xususiyatlari o'rganiladi.

O'zbek tilida so'z yasovchi qo'shimchalar – yangi so'zlarni hosil qilish vositasi bo'lib, ular so'zning leksik ma'nosini o'zgartiradi. Bu esa nutq va matnlarning uslubiy jihatdan rang-barang bo'lishiga xizmat qiladi. So'z yasovchi qo'shimchalarning qo'llanilishi matnning uslubi, janri va maqsadiga qarab o'zgarib turadi.

I. So'z yasovchi qo'shimchalar va ularning uslubiy vazifasi

O'zbek tilida so'z yasovchi qo'shimchalar asosan quyidagi vazifalarni bajaradi:

- ✓ So'zga yangi ma'no qo'shish: Yangi tushunchalarni yaratish orqali tilning boyligi oshadi.
- ✓ Uslubiy rang-baranglik yaratish: Badiiy, ilmiy, publitsistik va og'zaki nutq uslublarida turli xil ifodaviy imkoniyatlarni ta'minlaydi.
- ✓ Nutq rasmiyligi yoki norasmiyligini belgilash: Matnning qaysi uslubga mansubligini aniqlashga yordam beradi.

✓ Estetik va hissiy ohang yaratish: Badiiy nutqda obrazlilik, ifodaviylikni ta'minlaydi.

II. So'z yasovchi qo'shimchalarning turlari va ularning uslubiy imkoniyatlari

Qo'shimcha	Misol	Uslubiy xususiyat
-chi	o'qituvchi, siyosatchi	Kasb-hunar bildiradi. Ilmiy, rasmiy uslublarda keng qo'llaniladi.
-li / -lik	go'zallik, mehrli	Hissiy-estetik ma'no qo'shadi, badiiy va publitsistik uslublarda ko'p ishlatiladi.
-siz	mehrsiz, suvsiz	Salbiy ma'no, dramatism yaratadi. Publitsistik va badiiy uslubga xos.
-garchi	do'stgarchi, akagarchi	Kinoya, norasmiylik bildiradi. Og'zaki va badiiy uslubda ishlatiladi.
-zor / -mand	kuchzor, iltifotmand	Sharqona did va poetik ohangni aks ettiradi.
-mon / -vachcha	bolavachcha, qizchamon	Erkalik, mehr, kinoya bildiradi. Og'zaki va badiiy uslubga xos.
-boz	ilmboz, pulboz	Kinoya, tanqidiy ohang yaratadi. Publitsistik va og'zaki uslubda ishlatiladi.
-dor / -namo	ilmdor, chehranamo	Qadimiy va rasmiy ohang yaratadi, ko'proq badiiy nutqda qo'llaniladi.
-shunos	geografshunos, adabiyotshunos	Ilmiy atamalar yaratishda keng qo'llanadi.

III. Qo'shimchalarning uslubiy jihatdan farqlanishi

1. Badiiy uslub: So'z yasovchi qo'shimchalar asosan obrazlilik va emotsionallik yaratish uchun ishlatiladi. Masalan, "ko'zmonlik", "mehrbonlik", "bolavachcha" kabi so'zlar asosan badiiy matnlarda uchraydi.

2. Ilmiy uslub: Anqlik va qat'iy ma'noni ifodalaydi. Masalan, "ilmiylik", "nazariychi", "adabiyotshunos" kabi so'zlar ilmiy maqolalar, darsliklar va tadqiqotlarda ko'p qo'llanadi.

3. Publitsistik uslub: Soʻz yasovchi qoʻshimchalar orqali hissiy taʼsir kuchaytiriladi. Masalan, "adalatsizlik", "xalqchil", "pullik" kabi soʻzlar publitsistik uslubda tez-tez ishlatiladi.

4. Ogʻzaki nutq: Kinoyaviy, samimiy va baʼzan kulgili ohangni yaratish uchun ishlatiladi. Masalan, "qoravoy", "qoʻrqoqcha", "akagarchi" kabi soʻzlar odatda norasmiy suhbatlarda qoʻllanadi.

Soʻz yasovchi qoʻshimchalar oʻzbek tilining uslubiy imkoniyatlarini boyitib, ifoda vositalarini kengaytiradi. Ular nutqning rasmiyligi, samimiyligi, hissiyligi yoki tanqidiyligini ifodalashda muhim rol oʻynaydi. Soʻz yasovchi qoʻshimchalardan toʻgʻri foydalanish matnni yanada taʼsirchan va mazmunli qiladi.

Olingan natijalar asosida aytish mumkinki, soʻz yasovchi qoʻshimchalar uslubiyatiga oid tadqiqotlar davom ettirilishi lozim. Chunki turli uslublar doirasida qoʻshimchalarning yanada aniqroq tahlili ularning keng imkoniyatlarini aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, soʻz yasash jarayonida qoʻshimchalarning semantik maʼnosi va uslubiy qoʻllanishi oʻquv jarayonida alohida oʻrganilishi kerak.

Xulosa

Oʻzbek tilida soʻz yasovchi qoʻshimchalar uslubiy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ular turli uslublarda turlicha qoʻllaniladi va bu holat ularning semantik imkoniyatlariga ham bogʻliqdir. Tadqiqot natijalariga asoslanib, oʻquv jarayonida soʻz yasovchi qoʻshimchalarni tahlil qilish va oʻrganishning metodologiyasini yanada takomillashtirish lozim. Shu bilan birga, oʻzbek tilining boyitilishi va uslubiy imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida soʻz yasash jarayoniga eʼtiborni kuchaytirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qoʻchqorov A. Oʻzbek tilida soʻz yasash jarayonlari. Toshkent: Fan, 2015.
2. Joʻrayev S. Soʻz yasash va uning uslubiy xususiyatlari. Toshkent: OʻzMU nashriyoti, 2018.
3. Yoʻldoshev M. Oʻzbek tilshunosligida soʻz yasash masalalari. Toshkent: Yozuvchi, 2020.

4. Abdurahmonov X., Rafiyev A., Shodmonqulova D. <O'zbek tilining amaliy grammatikasi> Toshkent, "O'qituvchi", 1992
5. Hamroyev M.A. <O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi> Toshkent, 2007
6. Hojiyev Azim <O'zbek tili so'z yasalishi tizimi> Toshkent, "O'qituvchi", 2007
7. Jamolxonov H. <Hozirgi o'zbek tili> Toshkent, "O'qituvchi", 2005
8. Lutfullayeva D.E. <O'zbek tilining amaliy grammatikasi> Toshkent, "Yangi asr avlodi", 2010
9. Mirzayev S., Shermuhamedov S. <Hozirgi zamon o'zbek adabiyoti tarixi> "O'qituvchi", 2007